

ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА

на дисертацію ХУДЯКОВОЇ Анастасії Геннадіївни на тему:

«УКРАЇНСЬКИЙ СТІНОПИС XX – ПОЧ. XXI СТ. :

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Спеціальність 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,

реставрація

Галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Ступінь актуальності теми дослідження. Дисертація присвячена українському стінопису XX – поч. XXI ст., а саме розвитку в ньому національної моделі, що відбувався в контексті розгортання і затухання національно-визвольної боротьби українського народу за свою свободу і незалежність, вихід із колоніального стану на різних етапах протистояння ідеології радянського тоталітаризму, починаючи з 1920-х років, коли діяла славнозвісна школа Михайла Бойчука як явище світового масштабу, знищена в період сталінських репресій, і за часів відродження національної ідеї в мозаїчних панно українських нонконформістів, і на сучасному етапі, коли війська РФ вдерлися на землі суверенної України, у творах на тинку на антивоєнну тему наших муралістів. Авторка розглядає розвиток української монументалістики у галузі стінопису в контексті політичних перипетій, релігійного життя, сучасної глобалізації та еволюції технологій, що сприятиме більш ґрунтовному осмисленню розвитку національної моделі у даній мистецькій галузі і може бути поширеним на інші форми художньої сфери, що і зумовлює **актуальність** теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження здобувачки виконане на кафедрі теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв відповідно до плану наукової роботи кафедри теорії і історії мистецтв та кафедри монументального живопису

ХДАДМ по підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації та в межах держбюджетної теми «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний номер 0117U001521) і згідно з планом наукової роботи кафедри теорії і історії мистецтв над темою «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтвознавства доби постмодернізму: універсальне й специфічне (протокол № 12 від 22.02.2022).

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, сформульованих в дисертації, базується на виявленні й систематизації наявних літературних джерел, їхньому подальшому опрацюванні, і це надало можливість авторці сформулювати висновок, що дана проблематика щодо українського стилю др. пол. ХХ – поч. ХХІ ст. та особливостей його національної моделі досліджується вперше. Також переконливим підтвердженням достовірності наукових положень даної дисертації є розгорнутий додаток у вигляді альбому ілюстрацій, що унаочнює і вводить до наукового обігу низку маловідомих художніх творів, важливих для історії українського мистецтва, а також низки муралів, виконаних самою авторкою дисертації в якості практичного впровадження результатів даної розвідки.

Положення дисертації достатньо апробовані та обговорені на одинадцяти наукових та науково-практичних всеукраїнських та міжнародних конференціях. Предмет і об'єкт дослідження та ракурс обраної проблематики відповідають паспорту дисципліни 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Достовірність і новизна отриманих результатів. З викладеного вище аналізу вже випливає достовірність отриманих автором результатів. Окрім того, підтверджую, що текст даної дисертації та публікацій за її темою і в цілому дана наукова праця є новим науковим дослідженням ще недостатньо вивченої історії розвитку українського стилю впродовж ХХ – поч. ХХІ ст. Наукова новизна дисертації полягає, передусім, у комплексному підході до вивчення українського стилю ХХ – поч. ХХІ ст. та визначенні чинників,

що обумовили особливості розвитку національної моделі, а саме: зв'язок з національно-визвольною боротьбою українського народу за свою свободу і незалежність впродовж ХХ – поч. ХХІ ст., протистояння тоталітарній радянській ідеології з її соцреалізмом на різних етапах цієї боротьби і намагання орієнтуватись на європейський шлях розвитку художньої культури та власні національні корені. Таким чином, мета та завдання даного дослідження вповні успішно виконані, чому посприяла доцільна методологія, а наукове завдання розв'язане.

Практичне значення результатів дослідження. Дане дослідження за своєю тематикою збагачує українське мистецтвознавство ХХ – поч. ХХІ ст. новими фактологічними матеріалами про розвиток українського стилю живопису даного періоду та формування особливостей національної моделі. Практичне значення даної дисертації також полягає у можливості використання її положень і висновків в узагальнюючих працях з історії українського мистецтва, при підготовці наукових монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, для формування навчально-професійних програм.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та дотримання принципів академічної доброчесності. За своїм змістом дисертація А. Худякової є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Дана дисертаційна праця є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

Структура дисертації досить чітка та співвіднесена з проблемами, порушеними в дослідженні. Стиль написання тексту характеризує логіка і достатня чіткість висловлювань. Дослідження складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до них і узагальнюючих висновків, списку використаних джерел, що налічує 209 позицій, та п'яти додатків, до яких входить список і альбом ілюстрацій, список публікацій та апробація

результатів дослідження, а також в якості впровадження результатів дослідження 19 муралів, створених авторкою дисертації. Обсяг основного тексту становить 139 с. Загальний обсяг дисертації – 348 с.

У **вступі** авторка, дотримуючись необхідних вимог, досить чітко визначила об'єкт і предмет дослідження, узгодивши їх з метою і завданнями, розкрила методологічні засади роботи, наукову новизну та практичне значення результатів дослідження, надала відомості про апробацію ключових положень дисертації.

У **першому розділі** авторка виклала результати аналізу історіографії фахової літератури, навела джерельну базу та обґрунтувала методи дослідження, вповні обґрунтовано довівши, що у сучасному мистецтвознавстві тема розвитку національної моделі в українському стінописі ХХ – поч. ХХІ ст. спеціально ще не вивчалась і порушувалась лише фрагментарно, а опрацювання літературних та візуальних джерел в бібліотеках, а також в музеях, міському просторі тощо дало можливість створити надійну фактологічну базу для вивчення особливостей розвитку національної моделі в мистецтві українського стінопису даного періоду на тлі суспільно-політичних катаклізмів та тенденцій культурно-художнього розвитку в Україні та світі.

У **другому розділі** проаналізовано термінологічний апарат, що стосується стінопису першого 20-ліття ХХ ст. в Україні та світі. Авторкою справедливо доведено, що поняття «монументалізм», «монументальний живопис», «монументальне мистецтво» пов'язані з радянською ідеологією і застосовуються на теренах колишнього СРСР з кінця 1910-х років і не вживаються в мистецтвознавстві Заходу. Це ж саме, розкриває дослідниця, стосується понять «формалізм», «український буржуазний націоналізм». Окрім того, вводиться й аналізується поняття «національна модель» в стінописі. Також простежено, що «український монументалізм» та мексиканський муралізм мали свої спільні особливості та унікальні риси і є явищами світового масштабу. Вповні обґрунтовано авторка акцентує, що

хоча неовізантизм М. Бойчука є одним з варіантів стилю модерн, але разом з тим бойчукізм усотував і риси авангардного руху.

У **третьому розділі** авторка вповні логічно зосереджує увагу на процесах, що відбувалися в українському мистецтві після розстрілу національного відродження в Україні сталінським тоталітарним режимом, фізичного знищення кращих представників тогочасної української творчої інтелігенції, насильницького нав'язування соцреалізму і відновлення пріоритету станкових форм перед монументальними. Для повноти загальної картини авторка вповні резонно зупиняється і на процесах, що відбувались у сакральному живописі, який був заборонений в радянській частині України ще з кінця 1910-х рр., але продовжував свій розвиток в 1930-х – першій половині 1940-х рр. на Заході України, а з остаточним встановленням там радянської влади його розвій підхопили представники української мистецької діаспори у світі.

Наступним і вповні обґрунтованим кроком авторки стало вивчення обстановки в українському мистецтві, що різко змінилася з початком десталінізації суспільно-культурного життя після смерті диктатора Й. Сталіна і настанням хрущовської «відлиги». Авторка справедливо доводить, що кардинальні зміни простежуються, передусім, у відродженні національної пам'яті, знищеної тоталітарним режимом, в творчості українських нонконформістів, особливо представників Клубу творчої молоді в Києві на чолі з А. Горською, які, у своєму стінописі на тинку, відходячи від фрески, головним чином зверталися до техніки мозаїки, значно розширивши її техніко-технологічні можливості.

Важливо і те, що, простеживши еволюцію техніко-технологічних засобів монументально-декоративного розпису в українському мистецтві другої половини ХХ ст., що виявилось не лише у відновленні в живописі на тинку технік темперної емкаустики, а і в розширенні матеріалів мозаїки, зокрема завдяки використанню відходів металургійного виробництва (шлакоситалу) і застосування як матеріалу для мозаїки металоємалевих плит

та техніки гарячої емалі. Підтримуємо думку авторки, яка наголошує також на широкому розвитку такого виду монументально-декоративного розпису, яким став у досліджуваний період вітраж, та розширенні його техніко-технологічних характеристик. Особливо важливим є те, що дисертантка наголошує на необхідності збереження мистецької спадщини, зокрема мозаїчних панно, які сьогодні руйнуються і знищуються.

У **четвертому розділі** авторка зупиняється на сьогоднішньому етапі розвитку монументалістики в Україні, розкриваючи, що, хоча муралістський рух, поширюючись у світі, прийшов до нас із значним запізненням у порівнянні з країнами Західної Європи й Америки, утім, починаючи з 2010-х років, як справедливо підкреслює дисертантка, він набуває все більших обертів. Погоджуємось і з тим, що цьому сприяють проведення фестивалів сучасного стінопису, які спираються на новітні технології, утворення мистецьких об'єднань сучасних муралістів, а також внесок зарубіжних майстрів вуличного мистецтва, котрі створювали свої мурали на будинках українських міст.

Особливо важливим є те, що авторкою проведено ґрунтовний аналіз антивоєнних муралів, що набули поширення в Україні і світі з початком повномасштабної війни, розпочатої РФ проти суверенної Української держави 24 лютого 2022 р. Авторкою виявлені нові змісти сучасного стінопису в Україні і світі, обумовлені героїчним протистоянням українського народу і його Збройних Сил ворогові у захисті свободи і незалежності нашої країни, а також зростанню її історичної ролі у світі. Образи українського воїна, українського прапору, мужніх українок і навіть українських дітей з'являються не лише на будівлях у різних українських містах, а і далеко за кордонами України. Дисертантка справедливо підкреслює, що у колористичній гамі цих творів переважають жовто-блакитні кольори нашого Державного Прапору.

У цьому розділі авторка доводить, що мурали відображають еволюцію фрески за сучасних умов і в сучасній архітектурі, а основними техніками ,

що використовуються в них, стали акрил, спрей арт або їхнє поєднання. Також дисертантка справедливо показує, що муралі є більш складними композиціями у порівнянні з графіті. Майстри стріт-арту, що працюють у графіті, віддають перевагу текстовим написам перед малюнком і користуються технікою трафарету, а спільним для цих двох груп представників вуличного мистецтва в художніх засобах стало широке використання символічних жовто-блакитних кольорів українського прапора.

Позитивним є і те, що дипломниця аналізує і звернення до сучасних технологій, зокрема доповненої реальності, до яких звертається молода генерація монументалістів, котрі приєднуються до цифрової трансформації мистецтва, намагаючись зацікавити цим суспільство і залучити його представників до процесу творення. Погоджуємося з думкою авторки про те, що AR не створює нову реальність, а перетворює існуючу на більш яскраву та інформативну і в цьому головна відмінність віртуальної від доповненої реальності. І як одне з особливих досягнень авторки є введення нею до наукового обігу у цьому розділі низки власних муралів на антивоєнну тематику в якості впровадження результатів даного дослідження.

Оприлюднення результатів наукової роботи. Наукові результати дисертації висвітлено у трьох наукових публікаціях здобувачки, розміщених у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, а також у публікації в іноземному науковому періодичному виданні Web of Science, 11 — у збірках матеріалів і тез наукових фахових конференцій.

Таким чином, наукові результати, викладені в даній дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам п. 8–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 14.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту дисертації. По-перше, на наш погляд, у зв'язку з тим, що авторка досліджує український стінопис не лише впродовж XX ст., а охоплює і сьогодення, то, можливо, правильніше було б зазначити це і в назві дисертації, змінивши заголовок таким чином: «Український стінопис XX – перш. 20-річчя XXI ст.».

- Крім того, на наш погляд, авторка недостатньо уваги приділяє харківській школі монументального розпису др. пол. XX ст., більше зупиняючись на творах київських і львівських майстрів.

Неточність допущена авторкою в анотації, де вона пише: «У *другому розділі* проаналізовано термінологічний апарат стосовно стінопису поч. XX ст. в Україні та світі». Натомість, йдеться не про поч.. XX ст., а про кін. 1910-х років.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

В цілому висловлені зауваження не є принциповими. Вважаю, що дисертація А. Худякової на тему «Український стінопис XX – поч. XXI ст. : особливості розвитку національної моделі» виконана на досить високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням. Дана дисертаційна робота за актуальністю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів, обґрунтованістю висновків повністю узгоджується з науковим профілем спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненням від 19.05.2023 № 502), і Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від

12.01.2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022).

Здобувачка ХУДЯКОВА Анастасія Геннадіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Рецензент:

кандидат мистецтвознавства,

доцент,

завідувачка кафедри

живопису

Харківської державної

академії дизайну і мистецтв

Марія КОВАЛЬОВА

